

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра Міжнародної економіки та світового господарства

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор з науково-педагогічної роботи
доц. Пантелеймонов А.В.

“ _____ ” _____ 2018 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ЄВРОПЕЙСЬКА ЕКОНОМІЧНА ТА ВАЛЮТНА ІНТЕГРАЦІЯ

(назва навчальної дисципліни)

рівень вищої освіти другий (магістерський)
галузь знань 07 «Управління та адміністрування»
спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
освітня програма Публічні фінанси
спеціалізація Публічні фінанси
вид дисципліни вибіркова
факультет економічний

2018 / 2019 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження Вченою радою факультету (інституту, центру)

“22” червня 2018 року, протокол № 8

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: доцент кафедри міжнародної економіки та світового господарства, к.е.н. доцент Беренда Сергій Васильович

Програму схвалено на засіданні кафедри Міжнародної економіки та світового господарства

Протокол від “11” червня 2018 року № 9

Завідувач кафедри Міжнародної економіки та світового господарства

_____ (проф. Задорожний Г.В.)
(підпис) (прізвище та ініціали)

Програму погоджено методичною комісією Економічного факультету

Протокол від. “21” червня 2018 року № 9

Голова методичної комісії Економічного факультету

_____ (доц. Євтушенко В.А.)
(підпис) (прізвище та ініціали)

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Європейська економічна та валютна інтеграція» складена відповідно до освітньо-професійної (освітньо-наукової) програми підготовки

Магістра

(назва освітньо-кваліфікаційного рівня)

Спеціальність (напрямок): 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Спеціалізація: Публічні фінанси

1. Опис навчальної дисципліни

Предметом вивчення дисципліни «Європейська економічна та валютна інтеграція» є загальні закономірності розвитку процесів міжнародної (регіональної) економічної інтеграції на мікро- та макрорівнях.

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Європейська економічна та валютна інтеграція» є формування базових знань із міжнародної (регіональної) економічної інтеграції, основних теоретичних концепцій, напрямків, форм та методів інтеграційної взаємодії, а також практичних компетентностей щодо реалізації інтеграційної стратегії підприємств в національній економіці.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Європейська економічна та валютна інтеграція» є:

- a. вивчення сутності й тенденцій процесів міжнародної (регіональної) економічної інтеграції, їх форм, і напрямків;
- b. з'ясування принципів розвитку, процесів міжнародної (регіональної) економічної інтеграції та практики наднаціональної регуляції;
- c. набуття вмінь аналізувати й оцінювати процеси міжнародної (регіональної) економічної інтеграції.

1.3. Кількість кредитів 3

1.4. Загальна кількість годин 90

1.5. Характеристика навчальної дисципліни

Обов'язкова / <u>за вибором</u>	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
1-й	1-й
Семестр	
1-й	1-й
Лекції	
32 год.	10 год.
Практичні, семінарські заняття	
16 год.	год.
Лабораторні заняття	
год.	год.
Самостійна робота	
42 год.	80 год.
Індивідуальні завдання	

1.6. Заплановані результати навчання

Згідно з вимогами освітньо-професійної (освітньо-наукової) програми студенти повинні досягти таких результатів навчання:

знати:

- основні форми, принципи й економічні закономірності інтеграційних процесів на глобальному та регіональному рівнях;
- передумови і наслідки євроінтеграційних процесів на основних етапах розвитку ЄС, ключові угоди ЄС, що створюють правові та інституційні підвалини розвитку ЄС;
- основні аспекти створення конкурентоспроможної економіки сталого розвитку країн ЄС;
- передумови й етапи формування Європейського монетарного та банківського союзу та його роль у процесі регіональної інтеграції;
- характерні особливості євроінтеграційних процесів на прикладі нових членів і кандидатів на вступ до ЄС та сучасні проблеми європейської інтеграції;
- стан економічних відносин між Україною та ЄС у сфері торгівлі, інвестиційно-інноваційної діяльності, транскордонного співробітництва й технічної та фінансової міжнародної допомоги (Асоціація України з ЄС);

вміти:

- здійснювати аналіз економічних наслідків для країн, що є учасниками інтеграційних процесів, як на глобальному, так і регіональному рівнях;
- визначати цілі та передумови інтеграційних об'єднань в Європі. Оцінювати ефекти, що виникають у результаті створення митного союзу, спільного ринку, валютного союзу;
- аналізувати процеси модернізації в окремих економічних та соціальних сферах, що забезпечують згуртованість в ЄС;
- оцінювати готовність нових-членів ЄС до повноцінної участі в ЄМС і переходу на спільну валюту євро;
- здійснювати компаративний аналіз зисків та втрат національними економіками;
- застосовувати відповідні інструменти управління зовнішньоекономічної діяльності між компаніями з країн ЄС та України.
- здійснювати аналіз основних проблем розвитку євроінтеграційного процесу України на етапі формування розширеної та всеосяжної зони вільної торгівлі.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Основи міжнародної (регіональної) економічної інтеграції та ЄС

Тема 1. Теорії і стратегії міжнародної економічної інтеграції

Теоретичні основи міжнародної економічної інтеграції. Еволюція теоретичного розуміння економічної інтеграції: поняття та підходи. Форми та етапи розвитку економічної інтеграції ринків. Основні теоретичні концепції та школи економічної інтеграції. Інтеграція економічних систем

Тема 2. Інститути і установи ЄС: проблеми і перспективи розвитку

Основні інституції ЄС, їх становлення та еволюція. Від Римської до Лісабонської угоди

Тема 3. Митний союз

Теорія митного союзу Дж.Вайнера.

Тема 4. Єдиний європейський ринок

Єдиний європейський акт, його прийняття та умови застосування.

Тема 5. Макроекономічна політика Європейського союзу

Політика згуртування. Маастрихтські критерії. Бюджет ЄС. Перспективи створення TAFTA чи TTIP.

Тема 6. Єдиний європейський фінансовий ринок

Утворення Зони євро, передумови та сучасний стан. Банківський союз.

Змістовий модуль 2. Політики ЄС.

Тема 7. Спільні політики ЄС. Промислова та підприємницька політика Енергетична політика. Спільна транспортна політика.

Сучасний стан та програма розвитку.

Тема 8. Спільна сільськогосподарська політика.

Сучасний стан та програма розвитку.

Тема 9. Торгівельна політика ЄС.

Сучасний стан та програма розвитку.

Тема 10. Комунарна регіональна політика ЄС. Еволюція регіональної політики ЄС.

Сучасний стан та програма розвитку.

Тема 11. Транскордонне і прикордонне співробітництво ЄС Єврорегіони. Політика сусідства.

Сучасний стан та програма розвитку.

Тема 12. Асоціація Україна-ЄС

Види і типи інтеграційної взаємодії між Україною та ЄС. Угода про Асоціацію: структура та положення.

Економічні наслідки інтеграції та реінжиніринг зовнішньоекономічної діяльності підприємств.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин													
	денна форма						Заочна форма							
	усьо го	у тому числі					усьо го	у тому числі						
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13		
Розділ 1. Основи міжнародної (регіональної) економічної інтеграції та ЄС.														
Тема 1. Теорії і стратегії європейської інтеграції.	8	4	1			3	8	1					7	
Тема 2. Інститути і установи ЄС: проблеми і перспективи розвитку	8	4	2			2	8	1					7	
Тема 3. Митний союз.	8	2	1			5	8	1					7	
Тема 4. Єдиний європейський ринок.	7	2	2			3	7	1					6	
Тема 5. Макроекономічна політика Європейського союзу.	7	2	1			4	7	1					6	
Тема 6. Єдиний європейський фінансовий ринок.	7	2	1			4	7	1					6	
Разом за розділом 1	45	16	8			21	45	5					40	

Розділ 2. Політики ЄС.														
Тема 7. Політики ЄС: Спільні політики ЄС. Промислова та підприємницька політика. Енергетична політика. Спільна транспортна політика.	8	2	1			5	8	1					7	
Тема 8. Політики ЄС: Спільна сільськогосподарська політика.	8	2	1			5	8	1					7	
Тема 9. Політики ЄС: Торгівельна політика ЄС.	7	2	1			4	7	1					6	
Тема 10. Політики ЄС: Комунарна регіональна	7	2	1			4	7	1					6	

політика ЄС. Еволюція регіональної політики ЄС.												
Тема 11. Політики ЄС: Транскордонне і прикордонне співробітництво ЄС Єврорегіони. Політика сусідства.	7	2	1			4	7	1				6
Тема 12. Асоціація Україна-ЄС	8	6	3				8	1				7
Разом за розділом 2	45	16	8			21	45	5				40
Усього годин	90	32	16			42	90	10				80

4. Теми семінарських та практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Предмет і завдання дисципліни міжнародна економічна інтеграція.	2
2	Доповідь Чеккіні “Вартість Не-Європи”: огляд тексту і аналіз думки критиків доповіді.	2
3	Економічна політика ЄС: валютна інтеграція Еволюція концепції валютного союзу 1970-1990е рр.	1
4	Конкурентна політика: комунітарність або необхідний захід для виживання держав-членів, вплив інституційних аспектів	1
5	Транспортна політика в ракурсі теорій інтеграції.	1
6	Сільськогосподарська і риболовецька політика Формування і основні етапи розвитку сільськогосподарської політики	1
7	Етапі інтеграції в Європі. Еволюція інтеграційних процесів. Побудова часової шкали ключових подій у інтеграційному процесі. Виокремлення стадій інтеграційного об’єднання.	2
8	Утворення спільного ринку. Справа Cassis de Dijon	3
9	Вивчення можливостей експорту товарів та послуг з України до країн ЄС	3

5. Самостійна робота

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість годин
1	Тема 1. Теорії і стратегії міжнародної економічної інтеграції За допомогою рекомендованої літератури та лекційного матеріалу вивчити питання теми з метою підготовки до підсумкового семестрового контролю	4
2	Тема 2. Інститути і установи ЄС: проблеми і перспективи розвитку Підготовка до семінарського заняття та поточної контрольної роботи за темою.	4
3	Тема 3. Митний союз З метою підготовки до семінарського заняття повторити лекційний матеріал та опрацювати літературні джерела за темою	4
4	Тема 4. Єдиний європейський ринок.	4

	З метою підготовки до семінарського заняття повторити лекційний матеріал та опрацювати літературні джерела за темою	
5	Тема 5. Макроекономічна політика Європейського союзу. З метою підготовки до практичного заняття та заліку опрацювати лекційний матеріал та додаткову літературу за темою.	4
6	Тема 6. Єдиний європейський фінансовий ринок.	2
7	Тема 7. Політики ЄС: Спільні політики ЄС. Промислова та підприємницька політика Енергетична політика. Спільна транспортна політика. Підготовка питань семінарського заняття та семестрової контрольної роботи з дисципліни	2
8	Тема 8. Політики ЄС: Спільна сільськогосподарська політика. Повністю самостійне опрацювання теми за допомогою рекомендованих літературних та інтернет-джерел, даних міжнародних організацій з метою підготовки до підсумкового семестрового контролю	2
9	Тема 9. Політики ЄС: Торгівельна політика ЄС. Повністю самостійне опрацювання теми за допомогою рекомендованих літературних та інтернет-джерел, даних міжнародних організацій з метою підготовки до підсумкового семестрового контролю	4
10	Тема 10. Політики ЄС: Комунальна регіональна політика ЄС. Еволюція регіональної політики ЄС. Повністю самостійне опрацювання теми за допомогою рекомендованих літературних та інтернет-джерел, даних міжнародних організацій з метою підготовки до підсумкового семестрового контролю	4
11	Тема 11. Політики ЄС: Транскордонне і прикордонне співробітництво ЄС Єврорегіони. Політика сусідства. Повністю самостійне опрацювання теми за допомогою рекомендованих літературних та інтернет-джерел, даних міжнародних організацій з метою підготовки до підсумкового семестрового контролю	4
12	Тема 12. Асоціація Україна-ЄС. Повністю самостійне опрацювання теми за допомогою рекомендованих літературних та інтернет-джерел, даних міжнародних організацій з метою підготовки до підсумкового семестрового контролю	4
	Разом	42

6. Індивідуальні завдання

Не передбачено

7. Методи контролю

При вивченні дисципліни «Європейська економічна та валютна інтеграція» застосовуються наступні методи контролю: усний, письмовий та тестовий. Контроль з дисципліни складається з поточного контролю, який проводиться у формі усного опитування або письмового експрес-контролю на практичних заняттях та лекціях, у формі виступів студентів при обговоренні питань на семінарських заняттях, у формі тестування, тощо. Результати поточного контролю (поточна успішність) враховуються при визначенні підсумкової оцінки з дисципліни.

Засвоєння тем (поточний контроль) контролюється на семінарських та практичних заняттях відповідно до конкретних цілей, засвоєння змістових розділів (проміжний контроль) – на практичних та семінарських підсумкових заняттях та/або виконанням індивідуальної семестрової роботи

Застосовуються такі засоби діагностики рівня підготовки студентів:

- тестові завдання;
- розв'язування задач;

- виконання творчих завдань;
- виконання індивідуальної семестрової роботи.

Поточний контроль здійснюється під час проведення практичних та семінарських занять. Сума балів, які студент **денної** форми навчання може набрати за поточними контролями, дорівнює 60 (для студентів **заочної** форми навчання - 15).

Підсумковий контроль засвоєння матеріалу здійснюється на підсумкових заняттях та на заліку.

Оцінка успішності студента з дисципліни є рейтинговою і виставляється за багатобальною шкалою з урахуванням оцінок засвоєння окремих розділів.

Семестровий підсумковий контроль з дисципліни є обов'язковою формою контролю навчальних досягнень студента. Він проводиться відповідно до навчального плану у вигляді семестрового заліку в терміни, встановлені графіком навчального процесу та в обсязі навчального матеріалу, визначеному програмою дисципліни «Європейська економічна та валютна інтеграція».

Сумарна оцінка за вивчення дисципліни розраховується як сума поточних оцінок та балів, отриманих за результатами підсумкового семестрового контролю. Загальна сума балів поточного і підсумкового семестрового контролю складає 100.

Підсумковий семестровий контроль здійснюється під час проведення заліку. Загальна кількість балів за успішне виконання залікових завдань – 40 (для студентів **денної** форми навчання).

Критерії оцінювання відповідей на заліку:

Час виконання – 60-90 хвилин

Теоретичне питання – 10 балів

Творче питання – 20 балів

Тести – 10 балів

*Для студентів **заочної** форми навчання, де передбачено лише лекційну форму занять, сума балів підсумкового семестрового контролю дорівнює **85**.*

Критерії оцінювання відповідей на заліку:

Час виконання – 60-90 хвилин

Теоретичне питання – 20 балів

Творче питання – 45 балів

Тести – 20 балів

УВАГА! У разі використання заборонених джерел студент на вимогу викладача залишає аудиторію та одержує загальну нульову оцінку (0).

За результатами поточного та підсумкового контролю студент може набрати від 0 до 100 балів включно. Набрана студентом кількість балів служить основою для оцінки за національною шкалою.

8. Схема нарахування балів

*Структура та складові підсумкової оцінки з дисципліни (**денна** форма навчання):*

Вивчення тем – 30 балів (з них: активна робота на семінарських заняттях - 10 балів; виконання індивідуального завдання або виконання практичних завдань - 10 балів; поточний контроль - 10 балів)

Виконання семестрової роботи - 30 балів

Підсумковий контроль – 40 балів (з них: відповідь на теоретичне питання - 10 балів; творче питання - 20 балів; тестові завдання - 10 балів)

Заохочувальні бали - виконання індивідуального завдання – 5 балів, підготовка до видання наукової статті за тематикою дисципліни «Європейська економічна та валютна інтеграція» – 10 балів

*Максимальні значення оцінювання діяльності студента при вивченні навчальної дисципліни (**денна** форма навчання)*

Поточний контроль та самостійна робота				Разом	Залік	Сума	
Розділ 1		Розділ 2		60	40	100	
T1	T2	T3...	T6	T7	T8	T9...	T12
30 (мінімум 10)				30 (мінімум 10)			

T1, T2 ... T12 – теми розділів.

Студент допускається до підсумкового семестрового контролю, якщо за результатами поточного контролю він набрав **не менше 31** балу та **виконав семестрову контрольну роботу**.

Структура та складові підсумкової оцінки з дисципліни (заочна форма навчання):

Виконання семестрової контрольної роботи - 15 балів

Підсумковий контроль – 85 балів (з них: відповідь на теоретичне питання - 20 балів; творче питання - 45 балів; тестові завдання - 20 бали)

Заохочувальні бали - підготовка до видання наукової статті за тематикою дисципліни «Європейська економічна та валютна інтеграція» – 10 балів

*Максимальні значення оцінювання діяльності студента
при вивченні навчальної дисципліни (заочна форма навчання)*

Поточний контроль та самостійна робота	Підсумковий семестровий контроль (Залік)	Сума
Семестрова контрольна робота	85	100
15 (мінімум -8)		

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка	
	для екзамену	для заліку
90 – 100	відмінно	зараховано
70-89	добре	
50-69	задовільно	
1-49	незадовільно	не зараховано

9. Рекомендована література

Базова

1. Беренда С.В. Еволюція економічної інтеграції в країнах Європи: Монографія / С.В. Беренда. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. – 168с.
2. Євроінтеграція України в системі міжнародної економічної інтеграції. Навч. Посібник / Беренда С.В., Матюшенко І.Ю., Резніков В.В. – Х.: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2015. – 491 с.
3. Беренда С. В. Конкуренция интеграционных треков: биполярная концепция для Украины / С. В. Беренда. – Saarbrucken: LAP LAMBERT Academic Publishing, 2014. – 118 с. – (LAP LAMBERT Academic Publishing).
4. Европейская интеграция / под ред. О. Буториной. – М. : ИД Деловая литература, 2011. – 720 с.
5. Світова економіка: підручник / за ред. А.П. Голікова, О.А. Довгаль/ С.В. Беренда. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015. – 268 с.
6. Міжнародні економічні відносини: підручник / за ред. А.П. Голікова, О.А. Довгаль/ С.В. Беренда. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015. – 464 с.
7. Беренда С. В. Господарська інтеграції України з країнами ЄС в контексті утворення глобальних та регіональних ланцюгів доданої вартості / С. В. Беренда, І. І. Зелцер // Соціальна економіка. - 2016. - № 1. - С. 16-24. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/se_2016_1_4

8. Вовк Т.В. Система конкурентного законодавства Європейського Союзу. Правове регулювання правил конкуренції в Україні. Шляхи адаптації законодавства України / Т.В. Вовк, Перемот С.В. — Київ: РВА “Тріумф”, 2006. — 416 с.
9. Мусис Н. Все про спільні політики Європейського Союзу/ Пер. з англійської - К "КІС", 2005. -XIV с, 466 с.
10. Emerson, Michael, and Veronika Movchan. "Deepening EU-Ukrainian Relations: What, why and how? CEPS Special Report, 23 August 2016." (2016).

Допоміжна

1. Беренда С. В. Економічна інтеграція України в умовах реалізації біполярної концепції/ С.В.Беренда // Бізнес Інформ. – 2014. – №3. – С. 26–32.
2. Кизим М. О., Матюшенко І. Ю., Беренда С.В., Ярошенко І. В. Вплив асиметрії умов членства України в СОТ на її зовнішню торгівлю з країнами ЄС і Митного союзу ЄврАзЕС // Бізнес Інформ. – 2014. – №4. – С. 8–19.
3. Беренда С.В. Європейська система торговельної кумуляції та глобальні ланцюги доданої вартості // Бізнес Інформ. – 2015. – №3. – С. 26–32.
4. Беренда С.В. «Наличные институциональные разрывы экономической интеграции в интеграционных объединениях мира, на примере ЕАЭС» // Эффективна економіка. – 2015. – №4. – С.
5. Беренда С.В. Pro&Contra для України. Митний союз на Сході або Зона вільної торгівлі на Заході/ С.В. Беренда //Caduceus. - 2011. №1.- с.28-31
6. Бондарчук Л. В., Литвинюк Л. В., Дорох А. В. Європейський Союз та основні етапи його створення, наслідки та механізм взаємодії //Young. – 2018. – Т. 57. – №. 5.
7. Рудік Н. Банківський союз ЄС: ключові елементи та повноваження // Публічне адміністрування: теорія та практика – 2014. - № 1.
8. Історія європейської інтеграції від Римської імперії до 189 європейського Союзу : монографія / І. В. Яковкж, Т. М. Анакіна, О. Я. Трагнюк, Т. В. Комарова ; за ред. І. В. Яковюка. — К. : Ред. журн. «Право України», 2012.

10. Інформаційні ресурси

1. Official website of the European Union [Електронний ресурс] : [organization’s website]. – Режим доступу: http://europa.eu/european-union/index_en . – Станом на 01.05.2018. – Назва з екрану.
2. World Trade Organisation [Електронний ресурс] : [organization’s website]. – Режим доступу: <http://wto.org>. – Станом на 01.02.2018. – Назва з екрану.
3. Представництво Європейського Союзу в Україні [Електронний ресурс] : офіційне інтернет-представництво. – Режим доступу: https://eeas.europa.eu/delegations/ukraine_uk . – Станом на 01.05.2018. – Назва з екрану.
4. Урядовий портал [Електронний ресурс] : офіційне інтернет-представництво. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/tag/yevrointegraciya> . – Станом на 01.05.2018. – Назва з екрану.
5. Guide to the EU market's import rules and taxes [Електронний ресурс] : [organization’s website]. – Режим доступу: <http://trade.ec.europa.eu/tradehelp/>. – Станом на 01.05.2018. – Назва з екрану.